

Dobay Béla

Vallomás a nótás Bathó Jánosról

Nem ismerhettem személyesen Homoródszentpáli Bathó Jánost; amikor iskolai tanulmányaimat kezdtem, ő már nem volt Sárospatakon. Nekem nem adatott meg, hogy találkozhatnék vele; amikor táguló látókörű diák lettem, már határ ékelődött közénk. Engem nem segített a szerencse abban, hogy életében láthassam; amikor H. Bathó János csaknem egy fél évszázaddal ezelőtt Munkácson meghalt, a debreceni egyetemen még a temetésének híre sem jutott el hozzám.

Mégis elmondhatom: első eszmélkedésemről fogva tudtam róla. A szüleim – afféle becses emlékként – már mint kisgyermeknek mutogatták a kb. 50 éves korában készült fényképét; meg is jegyeztem, „hogyan nézett ki”. Markáns, borotvált, szikár, barázdált arca volt; elmélázó-töprengő vonás látszott rajta. Széles, boltozatos homloka értelmet sugárzott, de végigszántották a ráncok. A haját hátra fésülve hordta; kissé őszült és kopaszodott. Szemüveget viselt, de a nézésében megmaradt valami ábrándos és barátságos kifejezés. Hosszú szárú pipát tartott a szájában. A tanárain gyakran emlegették. Középtermetű, imbolygó járású embernek állították be. Méltányolták lelki gazdagságát, sziporkázó szellemességét. Elismerték tehetségét és műveltségét. Dicsérték mókás és csipkelődő modorát. A *Magyarság* 1934. december 21-i számában Komáromi János, a pataki diákból lett országos

hírű író is beszámolt H. Bathó János egyik jellegzetes esetéről. *„Egy alkalommal – közölte az újság –, mikor a kollégium nagy embereiről volt szó, Bathó János is beleavatkozott a vitába, halálosan komoly arccal: – A kollégiumnak három igazán híres embere volt eddig, mind a három János, úgymint: Comenius Ámos János, Bathó János és Koch János.*

Széles derűtség tört ki erre a rögtönzésre. Comenius Ámos János ugyanis – századokkal ezelőtt – a főiskola cseh földön született, európai nevű professzora volt. Koch János pedig alig néhány éve, hogy elhunyt. Egyébként főpedellus volt az iskolában, diáknyelven főpácal.”

H. Bathó Jánosról idősebb barátaim is beszéltek. Egybemosódott bennük számos hangversenyélmény. Az instrumentális és vokális zene varázsa. Megannyi kórusparádé nem múló hatása. A közönség ünnepi hangulata. Átszellemülten idézték fel H. Bathó János szuggesztív egyéniségét, karmesteri tekintélyét. Szinte maguk előtt látták és velem is láttatták a dirigens finoman remegő kezét és fekete karmesteri pálcáját. És sohasem mulasztották el felhívni a figyelmem arra, hogy H. Bathó János mennyire adott a külsőségekre: a nyilvános szerepléseken vakított fehér ingmelle, tökéletesen simuló testére frakkja.

H. Bathó Jánosról azonban nekem a melódiái árulták el a legtöbbet. A természetesen sorjázó hangok. A

szívéből fakadt zenei motívumok. A lelkéből lelkedzett nóták. Igen, a nóták. Mert Sárospatakon kora ifjúságomtól körülzsongtak H. Bathó János dalai: a részben fájdalmas-gyöngéd mollban, részben derűs-kemény dúrban fogant énekek. Fülbemászó melódiái szájról szájra jártak; a magyar ember egyéni és történelmi életérzését fejezték ki. Bizonyos dallamai „köztulajdonba” mentek át; úgy hagyományozódtak ránk, mint a népköltészet legbecsesebb termékei. Előzőleg azt mondtam: első eszmékedésemtől fogva tudtam H. Bathó Jánosról. Most hozzáteszem: életének és munkásságának a java része azonban csak idők múltán tárult fel előttem. A művésztanár Erdélyben látta meg a napvilágot: az Udvarhely megyei Siklódon született 1872. december 29-én.

Tanulmányait Sepsiszentgyörgyön kezdte, Nagyenyeden folytatta és Budapesten fejezte be. (A tanítói alapképzettségét igazoló oklevelet Székelykeresztúron állították ki.)

Vargáné Bathó Ilona szerint Nagyszőlősen kapta első állását. Ezután 1901-ig a marosvásárhelyi nagytemplom főkantora volt; egyházi szolgálata mellett éneket tanított a város főgimnáziumában és polgári leányiskolájában. Marosvásárhelyről Sepsiszentgyörgyre került; az ottani tanítóképző őt bízta meg az ének- és zeneórák ellátásával. Ebben a városban történt vele az az eset, amelyet egy interjúban elmondott. „*Tanár úr – szólította meg egyszer az igazgatónője –, a lányok az önképzőkörben egy kuruc jelenetet adnak elő, legyen szíves A dobos már dalol kezdetű verset megzenésíteni.*

Míg az iskolából hazaértem, már

meg is volt a nóta. Nagyon tetszett a növendékeknek és az igazgatónőnek is, felküldtem a dalt Budapestre, ahol Zempléni Árpád volt pataki diák és jeles költő kezébe került, akinek annyira megtetszett, hogy ott rögtön ezt az új szöveget írta rá:

Kesereg a holló, elvesztette párját... Érdekes, hogy ez a dal és a Novák Sándor pataki tanár által írt Nagymajtényi síkon letörött a zászló egy és ugyanazon időben, 1903-ban született meg, az egyik Sárospatakon, a másik Sepsiszentgyörgyön. A dalok értékét az is bizonyítja, hogy egy ungvári hangverseny alkalmával Eötvös Károly a vajda Káldi és Thaly gyűjtésének gondolta.” (Sárospatak, 1935. december 25.)

H. Bathó János sepsiszentgyörgyi oktató-nevelő tevékenységét hagyta abba az emelkedést és rangot jelentő sárospataki tanári állás kedvéért. Itt 1904. szeptember 1-jén állt munkába; a református kollégium ének- és zenetanára lett. Rengeteg dolga akadt. Tanította a gimnazistákat. Irányította az ifjúsági zenekart.

Megszervezte a hatékony kórusmunkát. Foglalkozott a teológusok és a tanítóképzősök zenei művelésével. Vállalkozó szellemű és tehetséges diákjainak szívesen átadta hangszeres zenei tudását is: sok fiatal ismertetett meg az igényes harmónium, orgona- és hegedűjáték technikájával. Tanári munkája közben bebizonyította komoly zeneszerzői adottságait: szerelmi dalokat, kuruc kesergőket, himnusokat, indulókat, diáknótákat, egyházi énekeket, hazafias melódiákat stb. komponált. Olykor klasszikus költők (pl. Petőfi, Ady) verseit zenésítette meg; máskor helybeli vagy innen

elszármazott nagyságok (pl. Gulyás József, Novák Lajos, Zempléni Árpád) szövegei zendítették meg benne a muzsikát; míg néha a vers és a dallam együtt tört fel érzékeny lelkéből. Költői hajlama, zenei ihlete egyaránt volt.

Kijutott neki az elismerésből is. Kacsóh Pongrác – a *János vitéz* és a *Rákóczi* c. daljáték szerzője –, aki 1911-ben a kormány képviselőjeként részt vett Patakon az érettségien, nagyra becsülte a muzikalitását; az 1912-ben megjelent *Bathó-nóták*hoz előszót írt. Horthy Miklós, a kormányzó is kellően értékelte zeneszerzői kvalitásait: 1923-as pataki látogatásakor a Bathó-művekből rendezett kórusbemutató után személyesen gratulált a komponistának. 1930-ban a sárospataki főiskolai kórus örökös tiszteletbeli karmesterévé választotta. 1934-ben a Magyar Írók és Zeneszerzők Egyesületének országos pályázatán ezüst oklevéllel jutalmazták, 1942-ben a Múzsza Zeneműkiadó Vállalat pályázatán aranyérmert nyert. Kiváló tanári munkájának és zeneszerzői érdemeinek híre hamar bejárta az országot: a művész nemcsak iskolai ünnepélyeket, hanem hangversenyeket is szervezett. Sőt: 1913-ban egyhónapos erdélyi hangverseny-körútra vitte a 36 tagú, nagyszerűen fel-készült kollégiumi kórust.

ASárospatakiReformátusKollégiumból – 21 örömben és bánatban bővelkedő év elteltével – 1925. szeptember 1-jén ment nyugdíjba. A trianoni Magyarország területéről Munkácsra költözött; csehszlovák tartózkodási engedélyének bevonásáig kb. négy évet töltött a városban. Majd visszatért az anyaországba; csaknem egy évtizedig maradt itt. (Állandó lakása – az

emlékezők szerint – Taktaszadán volt.) Komponált, szerepelt, pl. a kollégium fennállásának 400. évfordulóján. Ápolta szakmai és baráti kapcsolatait (közel állt hozzá pl. a tanítóképző zene-tanár igazgatója, Hodossy Béla és az író Komáromi János). Kereste a társaságot és néha – a mámort.

H. Bathó János kétszer nősült: mindkét házasságából születtek gyermekei. Nyilván munkácsi származású második felesége unszolására, feltehetően 1939-ben szánta el magát a Magyarországhoz visszacsatolt Kárpátalján való megtelepedésre. Ott élte át a második világháború szörnyűségeit, az újabb államfordulatot, a szovjet hatalom embertelen éveit A zeneoktatáshoz, a magyar zenekultúra terjesztéséhez azonban mindvégig hű maradt. Munkácson halt meg 1956. június 17-én. Végső nyughelye a város temetőjében van. A nevezetes személy tisztelői 1990-ben Munkácson, 1991-ben Sárospatakon emléktáblával jelölték meg azt a házat, amelyben lakott.

H. Bathó János életében kb. 200-250 művet alkotott. Ezek közül nem mindegyik jelent meg nyomtatásban. 40-50 műnek a kézírata még a szerző életében elkallódott vagy ma is lappang valahol. Alkotásainak nagy része ismert; közülük jó néhány napjainkban is felfelhangzik a magyar nótát szeretők ajkán. A pataki diákok a csengőbúcsún vagy az érettségi találkozók alkalmával elfogódottan szólaltatják meg a *Bodrog partján van egy város* és a *Válásra int immár az óra* kezdetű dalt; a vendéglőkben el-elhúzza a cigány, hogy *Fehér galamb száll az égen*. Bizonyára a munkácsi felnőttek és fiatalok között sem ritka,

aki tudja a *Sírjon, sírjon az a nóta* vagy a *Leszedték a turulmadárt* kezdetű éneket; társaságban az emberek eldúdolják, hogy *Várlak, hazavárlak*. S talán az egész magyar nyelvterületen otthonosan cseng még a *Kesereg a holló* vagy az *Asszonyom, ne írjon* melódiája; és megdobogtatja a hívők szívét Ady Endre megzenésített verse, *Az Úr érkezése*, ha orgonakisérettel előadják valamelyik templomban. H. Bathó János életműve kulturális örökségünk része, bensőséges lelki

tartalmak kifejezője. Dalai miniatűr gyöngyszemek, sajátos stílusminőséget képviselő zenedarabok. Hozzá tartoznak nemzeti dalkincsünkhöz: közös hullámhosszra kapcsolnak minket, erősítik identitástudatunkat, s egyforma húrt pendítenek meg bennünk.

Szánkból sistergő meteorok hullnak